כיתה י' | תנ"ך | שיעור 6 מתוך 13 | 45 דק' | בראשית מג, א-לד

ממלכתי: סיפורי יוסף ואחיו (בראשית לח-נ) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

הירידה השנייה: "אנכי אערבנו"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את הוויכוח בבית יעקב, את הירידה עם בנימין ואת הסעודה בבית יוסף (מג, א-לד)
- התלמידים ינתחו את ערבות יהודה (מג, ח-י) מול הצעת ראובן (מב, לז), ואת תפילת יעקב "וְאֵל שַׁדַּי" (מג, יד), בעזרת רש"י, רמב"ן וספורנו
- התלמידים ידונו באחריות אישית ובמבחן הקנאה בסעודה ("וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן", מג, לד)

❓ השאלה הגדולה של השיעור

מה גרם ליעקב להסכים לשלוח את בנימין? ומה בודק יוסף בסעודה?

ראובן הציע "אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית" (מב, לז) ונדחה. יהודה אומר "אָנֹכִי, אֶעֶרְבֶּנּוּ – מִיָּדִי, תְּבַקְשֶׁנּוּ" (מג, ט), ויעקב מסכים.

🧪 פתיחה

שואלים: "מה ההבדל בין 'אני מבטיח' לבין 'אני אחראי'?" התלמידים מביאים דוגמה מהחיים (למשל מי שלוקח אחריות על פרויקט קבוצתי). היום נשווה בין שני אחים שמנסים לשכנע אב מבוהל.

📖 הסבר למורה

הוויכוח (א-יד). הרעב נמשך, והאוכל נגמר. יהודה מזכיר ליעקב את תנאי "הָאִישׁ": "לֹא־תִרְאוּ פָנַי, בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם" (ג). יעקב מאשים: "לָמָּה הֲרֵעֹתֶם לִי" (ו). יהודה טוען טיעון של חיים: "וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת, גַּם־אֲנַחְנוּ גַם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ" (ח). ההבדל מראובן: ראובן הציע עונש, יהודה מציע לקחת אחריות אישית ונצחית: "וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים" (ט). רש"י: "לָעוֹלָם הַבָּא".

יעקב מכין (יא-יד). יעקב שולח מנחה (כמו לעשו בפרק לב), כסף כפול, ותפילה: "וְאֵל שַׁדַּי, יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ". רש"י: "מֵעַתָּה אֵינָכֶם חֲסֵרִים כְּלוּם אֶלָּא תְּפִלָּה". המשפט "וַאֲנִי, כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי" מבטא השלמה כואבת. רמב"ן מדייק: יעקב אומר "אֲחִיכֶם אַחֵר" ולא את שמו של שמעון.

בבית יוסף (טו-לד). האחים מפחדים שיואשמו בגניבת הכסף, אבל המשרת מרגיע: "שָׁלוֹם לָכֶם... אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם, נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן" (כג). יוסף רואה את בנימין, "כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו" (ל), ובוכה בחדר. בסעודה האחים מושבים "הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ, וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ" (לג), לתדהמתם.

מבחן הקנאה. "וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם, חָמֵשׁ יָדוֹת" (לד). ספורנו: "לִרְאוֹת אִם יְקַנְאוּ בּוֹ". קריאה שלנו (פרפרזה): יוסף משחזר את המצב שהוביל למכירה, אח מועדף, כדי לראות אם האחים השתנו. הם לא מגיבים בקנאה: "וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ, עִמּוֹ".

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

בראשית פרק מג, פסוקים א-לד

(א) וְהָרָעָב, כָּבֵד בָּאָרֶץ.

(ב) וַיְהִי, כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר, אֲשֶׁר הֵבִיאוּ, מִמִּצְרָיִם; וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם, שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל.

(ג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה, לֵאמֹר: הָעֵד הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי, בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם.

(ד) אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ, אִתָּנוּ – נֵרְדָה, וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל.

(ה) וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ, לֹא נֵרֵד: כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ, לֹא־תִרְאוּ פָנַי, בִּלְתִּי, אֲחִיכֶם אִתְּכֶם.

(ו) וַיֹּאמֶר, יִשְׂרָאֵל, לָמָּה הֲרֵעֹתֶם, לִי – לְהַגִּיד לָאִישׁ, הַעוֹד לָכֶם אָח.

(ז) וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר, הַעוֹד אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח, וַנַּגֶּד־לוֹ, עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה; הֲיָדוֹעַ נֵדַע – כִּי יֹאמַר, הוֹרִידוּ אֶת־אֲחִיכֶם.

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו, שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי – וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה; וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת, גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ.

(ט) אָנֹכִי, אֶעֶרְבֶּנּוּ – מִיָּדִי, תְּבַקְשֶׁנּוּ: אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ, וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים.

(י) כִּי, לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ – כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ, זֶה פַּעֲמָיִם.

(יא) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם, אִם־כֵּן אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ – קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם, וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה: מְעַט צֳרִי, וּמְעַט דְּבַשׁ, נְכֹאת וָלֹט, בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים.

(יב) וְכֶסֶף מִשְׁנֶה, קְחוּ בְיֶדְכֶם; וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם, תָּשִׁיבוּ בְיֶדְכֶם – אוּלַי מִשְׁגֶּה, הוּא.

(יג) וְאֶת־אֲחִיכֶם, קָחוּ; וְקוּמוּ, שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ.

(יד) וְאֵל שַׁדַּי, יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ, וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת־אֲחִיכֶם אַחֵר, וְאֶת־בִּנְיָמִין; וַאֲנִי, כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי.

(טו) וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־הַמִּנְחָה הַזֹּאת, וּמִשְׁנֶה־כֶּסֶף לָקְחוּ בְיָדָם וְאֶת־בִּנְיָמִן; וַיָּקָמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם, וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף.

(טז) וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם, אֶת־בִּנְיָמִין, וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ, הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבָּיְתָה; וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן, כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם.

(יז) וַיַּעַשׂ הָאִישׁ, כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף; וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים, בֵּיתָה יוֹסֵף.

(יח) וַיִּיְרְאוּ הָאֲנָשִׁים, כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף, וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה, אֲנַחְנוּ מוּבָאִים – לְהִתְגֹּלֵל עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ, וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים וְאֶת־חֲמֹרֵינוּ.

(יט) וַיִּגְּשׁוּ, אֶל־הָאִישׁ, אֲשֶׁר, עַל־בֵּית יוֹסֵף; וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו, פֶּתַח הַבָּיִת.

(כ) וַיֹּאמְרוּ, בִּי אֲדֹנִי; יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה, לִשְׁבָּר־אֹכֶל.

(כא) וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן, וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ, וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ, כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ; וַנָּשֶׁב אֹתוֹ, בְּיָדֵנוּ.

(כב) וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ, לִשְׁבָּר־אֹכֶל; לֹא יָדַעְנוּ, מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ.

(כג) וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ, אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם – כַּסְפְּכֶם, בָּא אֵלָי; וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם, אֶת־שִׁמְעוֹן.

(כד) וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים, בֵּיתָה יוֹסֵף; וַיִּתֵּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם, וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא לַחֲמֹרֵיהֶם.

(כה) וַיָּכִינוּ, אֶת־הַמִּנְחָה, עַד־בּוֹא יוֹסֵף, בַּצָּהֳרָיִם: כִּי שָׁמְעוּ, כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם.

(כו) וַיָּבֹא יוֹסֵף הַבַּיְתָה, וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם הַבָּיְתָה; וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ, אָרְצָה.

(כז) וַיִּשְׁאַל לָהֶם, לְשָׁלוֹם, וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן, אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם – הַעוֹדֶנּוּ, חָי.

(כח) וַיֹּאמְרוּ, שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ – עוֹדֶנּוּ חָי; וַיִּקְדּוּ, וישתחו וַיִּשְׁתַּחֲווּ.

(כט) וַיִּשָּׂא עֵינָיו, וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ, וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן, אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי; וַיֹּאמַר, אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי.

(ל) וַיְמַהֵר יוֹסֵף, כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו, וַיְבַקֵּשׁ, לִבְכּוֹת; וַיָּבֹא הַחַדְרָה, וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה.

(לא) וַיִּרְחַץ פָּנָיו, וַיֵּצֵא; וַיִּתְאַפַּק – וַיֹּאמֶר, שִׂימוּ לָחֶם.

(לב) וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ, וְלָהֶם לְבַדָּם; וְלַמִּצְרִים הָאֹכְלִים אִתּוֹ, לְבַדָּם – כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם, כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לְמִצְרָיִם.

(לג) וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו – הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ, וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ; וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים, אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ.

(לד) וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו, אֲלֵהֶם, וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם, חָמֵשׁ יָדוֹת; וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ, עִמּוֹ.

שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "אָנֹכִי, אֶעֱרְבֶנּוּ – מִיָּדִי, תְּבַקְשֶׁנּוּ" (בראשית מג, ט)

💭 **מפרשים:** רש"י על "וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ": "שֶׁלֹּא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ מֵת, כִּי אִם חַי"; ועל "וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים": "לָעוֹלָם הַבָּא". יהודה מוכן לשאת אחריות גם בעולם הבא.

📜 **כתוב:** "וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם, חָמֵשׁ יָדוֹת" (בראשית מג, לד)

💭 **מפרשים:** ספורנו: "לִרְאוֹת אִם יְקַנְאוּ בּוֹ". רש"י מפרט את חמש המנות: "חֻלְקוֹ עִם אֶחָיו, וּמַשְׂאַת יוֹסֵף וְאָסְנַת וּמְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: "אני מבטיח" מול "אני אחראי" (4 דקות)
2. קריאה בתפקידים: א-י, הוויכוח בין יעקב ליהודה (9 דקות)
3. השוואה: ראובן (מב, לז) מול יהודה (מג, ח-ט), טבלה בזוגות (8 דקות)
4. תפילת יעקב (יא-יד): כתוב/מפרשים (7 דקות)
5. בבית יוסף (טו-לד): הפחד, הבכי והסעודה; מבחן הקנאה לפי ספורנו (12 דקות)
6. סיכום וכרטיס יציאה (5 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה הייתה הצעת ראובן, ומה הייתה הצעת יהודה (מב, לז; מג, ח-ט)?
2. מה שלח יעקב עם בניו (מג, יא-יד)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה, לדעתכם, יעקב הסכים להצעת יהודה ולא להצעת ראובן?
2. מה מבחן "חמש הידות" בודק, לפי ספורנו? איך הוא קשור למכירת יוסף?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם הערבות של יהודה מוסרית: האם מותר לאדם להתחייב על חייו של אחר?
2. מה עוזר למשפחה לעבור ממריבה לאחריות משותפת?

🏁 סיכום השיעור

יהודה לוקח אחריות מלאה על בנימין, ויעקב משחרר אותו בתפילה. בבית יוסף יוסף מתרגש ובוכה, ובסעודה בודק אם האחים מקנאים באח המועדף. הם עוברים את המבחן הראשון; המבחן הקשה עוד לפניהם.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד משלים על פתק: "מה היה ההבדל העיקרי בין ראובן ליהודה? משפט אחד."

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: הדיאלוג בין יעקב לבניו, והשוואת שתי הצעות הערבות (ראובן מול יהודה).
- מוטיבים חוזרים: מנחה (כמו לעשו), כסף בשקים, ובכי יוסף בסתר.
- דיון ערכי פתוח: אחריות אישית, ערבות, והשאלה אם השתנו האחים.
- האירוניה בסעודה: האחים מושבים לפי סדר גילם ולא מבינים איך.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- רש"י (מג, ט): "לָעוֹלָם הַבָּא": עומק הערבות, ומכאן "כל ישראל ערבים זה בזה" כרעיון של אחריות הדדית.
- רש"י (מג, יד): "אֵינְכֶם חֲסֵרִים כְּלוּם אֶלָּא תְּפִלָּה": השתדלות ותפילה.
- רמב"ן (מג, יד) על השמטת שמו של שמעון.
- ספורנו (מג, לד): מבחן הקנאה, ותיקון חטא המכירה.

💡 הערות למורה

כדאי להשוות על הלוח בין מב, לז למג, ח-ט לפני הקריאה בבית יוסף. בחמ"ד אפשר לחבר את הערבות לרעיון "כל ישראל ערבים זה בזה", תוך הבהרה שזה רעיון מאוחר ולא פשט הפסוק. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

השוואת ראובן ויהודה, תפילת יעקב לפי רש"י, מבחן הקנאה לפי ספורנו, שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- בראשית מג (מכון ממרא)
- רש"י על בראשית מג, ט (ספריא)
- רש"י על בראשית מג, יד (ספריא)
- רמב"ן על בראשית מג, יד (ספריא)

- רש"י על בראשית מג, לד (ספריא)
- ספורנו על בראשית מג, לד (ספריא)

מחוון למורה

מחוון: הירידה השנייה: "אנכי אערבנו"

1. ראובן: "אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית", עונש על בניו; יעקב מסרב. יהודה: ערבות אישית, "וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים"; יעקב מסכים.
2. "וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת, גַּם־אֲנַחְנוּ גַם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ": בלי בנימין כולם ימותו ברעב.
3. רש"י: "מֵעַתָּה אֵינְכֶם חֲסֵרִים כְּלוּם אֶלָּא תְּפִלָּה". "כַּאֲשֶׁר שָׁכַלְתִּי שָׁכָלְתִּי": יעקב משלים עם האפשרות שיאבד גם את בנימין.
4. הם הושבו "הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ, וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ", "וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים". כל תשובה מנומקת מתקבלת (רמז לזהותו, הפחדה, בדיקה).
5. ספורנו: "לִרְאוֹת אִם יְקַנְאוּ בּוֹ". האחים לא מקנאים: "וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ, עִמּוֹ".
6. תשובה טובה: בלז יהודה מציע "לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ": רווח במקום אחריות. בלח הוא מודה "צָדְקָה מִמֶּנִּי". במג הוא נושא אחריות מלאה על האח הצעיר, בן רחל, ולפי רש"י אף "לָעוֹלָם הַבָּא". ניקוד מוצע: שלוש ראיות × 5, הסבר השינוי 5.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו ופרשנים נוספים מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. ממלכתי: סיפורי יוסף ואחיו (בראשית לח-נ) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.